

Hranice a zodpovědnost

Zřejmě nikdy v historii neměli rodiče k dispozici tolik rad a informací o tom, jak mají vychovávat své děti, jako mají nyní. Knihkupectví i internet doslova přetékají tituly a články o tom, co který autor považuje za tu správnou cestu k výchově a co je naopak nepřipustné.

Názory se rozprostírají z jednoho radikálního konce naprosto benevolentní výchovy přes různé kompromisy až po autoritářské tipy, jak dítě „srovnat do latě jako za starých časů“. V podstatě všechny tyto rady se však točí kolem jednoho kouzelného slůvka, a to jsou „hranice“.

Hranice

Jak dětem takové hranice nastavit? Kde mají být? Čím je mají rodiče vymáhat a má vůbec cenu nějaké hranice nastavovat? Není dítě již od malička vlastně osobnost, které by se měla nechat svoboda a dostatek prostoru k tomu, aby se sama rozvinula? Michael Winterhoff, německý dětský psychiatr, je toho názoru, že pokud jsou rodiče příliš benevolentní a nenastaví dětem hranice, či nevyžadují jejich dodržování, přenáší tím na děti příliš velkou zodpovědnost. V podstatě tím přenechávají výchovu na dítěti samotném v domnění, že je dostatečně zralé k tomu, aby si samo určilo, co je a není správné.

Tím však znesnadňují vývoj jejich osobnosti, která se teprve vyvíjí, ačkoliv rodiče někdy omlouvají chování svých předškolních dětí výroky typu:

„Moje dítě je silná osobnost, prosazuje si svou, protože ví, co chce.“ Ve skutečnosti však nejde o projevy osobnosti, ale o běžné chování malých dětí, které „zkouší“, kde jsou mantinely, o které se mohou opřít. A když na žádné nenarazí, stávají se z nich podle Michaela Winterhoffa tyrani.

Dítě, nebo malý dospělý?

Pokud se k dětem budeme chovat jako k hotovým osobnostem, které nepotřebují žádnou regulaci a ochranu, stavíme je tím do rovnocenné role dospělých, na kterou však nejsou připravené. Na základě své praxe a pozorování popisuje Winterhoff tři poruchy vztahů mezi rodičem a dítětem, které mají vliv na vývoj dětské osobnosti a také na vztahy v rodině, a to partnerství, projekci a symbiózu.

Ve všech případech jde o vztah mezi dítětem a rodičem, který je pokřiven snahou rodiče za každou cenu být s dítětem zadobře, čímž mu předává moc a narušuje přirozenou hierarchii v rodině. V některých případech je dítě stavěno do rovnocenné role s rodiči a je tím pádem například nadměrně zatěžováno tématy, od kterých

by v běžném rodinném vztahu bylo uchráněno (příkladem může být rozvod v rodině, kdy je dítě zatahováno do manželských problémů).

Neustálé diskuze

První ze tří poruch, kterou Winterhoff nazval partnerství, by se dala popsat jako diskuzní, benevolentní výchova, kdy rodiči záleží na tom, aby byl s dítětem v souladu, a tudíž neustále dítěti vše vysvětluje a diskutuje o tom, co a proč se musí udělat. Tyto diskuze staví dítě do role rovnocenného partnera, který pak ztrácí důvěru v dospělá a vzhledem k tomu, že na takové jednání není ještě připravené, je podle Winterhoffa ohrožen i vývoj některých psychických funkcí, jako je svědomí, odolnost vůči stresu či schopnost spolupracovat. Rodič by podle něj měl dítě chránit před přílišným tlakem zodpovědnosti a nutností rozhodovat o věcech, na které ještě nemá kompetence a není na ně připravené.

Rodič závislý na lásce

Druhým stupněm poruchy vztahů je projekce, kdy rodič například nemá žádné blízké vztahy,

které by naplnily jeho potřeby uznání, a stává se tudíž závislým na dítěti a na jeho lásce. Dalo by se říct, že využívá dítě k tomu, aby uspokojilo jeho vlastní touhy. Každý rodič je samozřejmě rád, když mu dítě projeví svou lásku, v tomto případě však jde o to, že rodič je odkázán pouze na lásku dítěte, neustále se obává, že svými požadavky proti sobě dítě poštvá, a ve strachu, aby mu dítě neodepřelo svou přízeň, udělá cokoli, co dítěti na očích vidí. Tím se ztrácí jakákoliv struktura ve výchově a opět dochází ke změně moci, kterou dostává do rukou dítě. To poté žije v domněnku, že vše je stejné jako v době, kdy bylo ještě kojencem či batoletem a „ovládalo svět“.

Symbióza

V nejnarušenějším vztahu nazývaném symbióza psychika rodiče splývá s psychikou dítěte. Vše, co se stane dítěti, bere rodič, jako by se stalo jemu samému. Svě štěstí zakládá na štěstí dítěte a stejně tak, pokud někdo osočí dítě z nevhodného chování, bere to rodič jako útok na vlastní osobu. Dospělý, který se nachází v této formě poruchy vztahu, není schopen rozpoznat nesprávné chování svého potomka a v případě, že ho na to někdo jiný upozorní, má vždy po ruce nějakou omluvu, proč za to dítě nemůže (vína je na straně učitele, spolužáka apod.). Pokud je rodič nucen přiznat, že dítě opravdu udělalo něco špatně, většinou argumentuje tím, že to potomek udělal, protože potřebuje víc pozornosti/péče/trpělivosti, které se mu nedostalo apod.

Kde je pravda?

Zajímavým příkladem této poruchy vztahu je situace, kdy rodič považuje všechny výroky svého dítěte za pravdivé a nemá snahu si je alespoň částečně ověřit. Na základě těchto nepodložených výroků pak vedou rodiče spory s učiteli nebo s jinými rodiči, jako například maminka dítěte v 7. třídě, která v pozdních večerních hodinách telefonovala učitelce, aby jí vyčítala, proč dala jejímu dítěti špatnou známku za vytvoření herbáře, když ho dítě přece odevzdalo včas a podle jeho slov v pořádku. Herbář však ona sama vůbec neviděla, a že nesplňuje základní podmínky, neobsahuje popisky, které měl mít, a půlka rostlin je plesnivá, učitelce nechtěla věřit, přestože zjistit pravdu by bylo naprosto jednoduché.

Zaslepenost dítětem

Podobný názor jako Winterhoff měl i český profesor psychologie Zdeněk Helus. Ten ve své knize *Dítě v osobnostním pojetí* píše o „zaslepenosti dítětem“, kdy rodič dítěti ve všem vyhoví, vždy postupuje podle toho, co si přeje dítě, nehledě na okolí, a ve všem mu dává za pravdu. Tato snaha je pravděpodobně vedena touhou vytvořit dítěti bezpečné zázemí a oporu v rodině. Jenže je

Obrázek z MŠ Rájčko

praktikována tak nešťastným způsobem, že dítěti naopak brání ve zdravém vývoji osobnosti a neučí ho podstatným věcem, jako je přiznat svůj omyl, nést odpovědnost sám za sebe, dát za pravdu druhým nebo vynaložit úsilí v okamžiku, kdy je to potřeba, a překonat samo sebe.

Útočící rodič

Všichni rodiče přirozeně chrání své děti a sem tam přehlédnou nějaké potomkovy nedostatky na úkor ostatních. Rodiče, kteří jsou svým dítětem „zaslepeni“, zacházejí v ochranných strategiích dále než ostatní a vznikají tak dysfunkční vztahy, které jsou nejen mezi dítětem a rodičem, ale také se přenášejí mezi dítě a spolužáky nebo dítě a pedagoga. Jedním ze tří postojů, které Helus popisuje, je útočný postoj, který rodič zaujímá a kdy útočí na všechny, kdo podle něj dítěti ubližují či křivdí. Často jsou tudíž v konfliktu s učiteli kvůli špatným známám, „zasednutí“, nebo naopak nadřizování ostatním dětem. Dítě je pak bohužel vrháno pod ochranná křídla rodičů, protože ztrácí důvěru v ostatní.

Trpitelský postoj

Opačným pólem útočícího postoje, je postoj soucítící, kdy rodič vnímá kritiku dítěte jako nespravedlnost okolního světa, který dítěti křivdí, a on jako rodič stojí trpitelsky při něm. Dítě pak přejímá názory rodičů a vidí v chování okolních osob nespravedlnost a křivdu. Ztrácí tím pozitivní vztah ke škole, pedagogům i spolužákům a do budoucna si vytváří trpitelský postoj, který v kolektivu dětí nebývá příliš oblíbený.

Někdy situace může dojít tak daleko, že ačkoliv se okolí snaží dítěti pomoci, rodič nevědomky brzdí vývoj svého potomka, když udržuje sebe i dítě v pocitu křivdy a nespravedlnosti. Příkladem může být jedna maminka tělesně postiženého syna, který došel do fáze, kdy se mohl začít osamostatňovat a začleňovat se do

kolektivu, avšak ochranná péče maminky tomuto vývoji bránila. A to i přes doporučení pediatra, sociální pracovnice, psychologů i pedagožky, kteří viděli možný posun ve vývoji a snažili se dítěti pomoci.

Služebníček

Posledním typem narušeného postoje rodičů k dítěti je podle Heluse postoj služební, kdy se rodiče snaží dítěti ve všem vyhovět a zaujímají podřízený postoj. Moc se tím vkládá do rukou dítěte, ze kterého se podle jeho slov „stává diktátor, který ovládá rodiče a diktuje jim“. Problém nastává, když se dítě dostane do jiného prostředí, kde nefungují stejná pravidla jako doma. Když se ocitne v kolektivu dětí, které si s ním kvůli jeho panovačnosti nechtějí hrát, nebo když musí nastoupit do mateřské školky a paní učitelka nevytáhne bonbony pokaždé, když si dítě řekne.

Co dělat?

Problémy jsme si popsali, teď co s nimi? Žádné zázračné řešení samozřejmě neexistuje (nebo ho alespoň žádný z výše zmíněných pánů neprozradil). Naopak, cesta ven je z těch složitějších – je totiž potřeba, aby si každý sám uvědomil, jaký vztah k dítěti má, zpytoval své svědomí a přiznal si, jestli mu některé popsané situace nepřipomínají vlastní zkušenosti. Každý se může zamyslet nad tím, jestli příliš nelpí na přízni svého dítěte a jestli od něj na jeho věk nevyžaduje příliš, a pokud ano, začít se po malých krůčcích snažit najít rovnováhu.

Možná jsou takto narušené vztahy jen výjimečné a autoři lehce přehánějí. A možná nám naopak tyto teorie mohou pomoci pochopit vztahy některých dětí a rodičů, které se odrážejí i při výuce. A do budoucna nezbyvá než doufat, že jde opravdu jen o výjimky... ■

PhDr. Lucie Kvasničková